

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
«___» _____ 202
р.

Реферат
кваліфікаційної роботи

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою «Управління публічними фінансами»
на тему: «Акцизне оподаткування в системі формування бюджетних
ресурсів»

Виконавець:

студентка ЦЗВФН
Мишалова Юліана Олександрівна

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент
Шуліченко Тетяна Василівна

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Акцизне оподаткування будучи одним зі складових податкової політики держави залишається протягом низки років значущим щодо формування фіскального потенціалу, виконує важливу регулюючу функцію у сфері споживання алкоголю та тютюнових виробів, які мають негативний вплив на здоров'я людини. У ході розробки цієї політики важливо забезпечувати баланс між доходами бюджету та громадським здоров'ям. Слід відмітити, що експлуатація фіскальних інструментів повинна уникати зниження довіри економічних суб'єктів до податкової системи та державних органів загалом, оскільки це може призвести до збільшення тіньового сектору ринку. Важливим є комплексний аналіз акцизного оподаткування в контексті його впливу на формування фінансових ресурсів бюджету з поглибленим аналізом за окремими його структурними компонентами - оподаткування тютюнових виробів, зокрема, що враховує обсяги залучених податкових надходжень та вплив прихованої бази оподаткування, яка входить до складу тіньової економіки.

У сучасних умовах важливо визначити наслідки та чинники, що сприяють розширенню нелегального обігу тютюнових виробів, алкогольних напоїв. Це явище призводить до втрат податків у бюджеті та зростання доступності цих товарів для населення, особливо неповнолітніх. Такий стан речей завдає шкоди громадському здоров'ю та негативно впливає на демографічну ситуацію у країні.

Метою роботи є дослідження теоретичних засад та практичних аспектів акцизного оподаткування, потенційних викликів подальшого розвитку його розвитку як джерела бюджетних ресурсів та розробка науковопрактичних пропозицій щодо підвищення фіскальної і регулятивної ролі акцизного оподаткування.

Для досягнення мети дослідження поставлено наступні **завдання**:

- дослідити наукові підходи щодо розуміння економічної сутності акцизного оподаткування;
- розкрити історичні передумови становлення та адміністрування акцизного податку;
- з'ясувати місце акцизного податку у системі непрямих податків;
- проаналізувати фінансову роль акцизного оподаткування в Україні;
- виявити чинники впливу на надходження акцизних податків за окремими групами;
- дослідити зарубіжний досвід акцизного оподаткування та можливості його впровадження в Україні;
- запропонувати шляхи вдосконалення акцизного оподаткування в Україні як ключового джерела бюджетних ресурсів.

Об'єктом дослідження є акцизне оподаткування та його фінансова роль.

Предметом є акцизне оподаткування в системі формування бюджетних ресурсів України.

Інформаційною базою дослідження є: українські наукові праці і статті, статистична інформація, матеріали Державної податкової служби України та Державної казначейської служби України, дані Відкритого бюджету, періодичні видання тощо.

Методологічним фундаментом роботи є системний підхід до дослідження акцизного оподаткування, в межах якого застосовувались методи аналізу і синтезу, загального і конкретного, метод наукової абстракції, історичний, графічного зображення та динамічних порівнянь.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в розроблених науково-методичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення акцизного оподаткування як джерела формування бюджетних ресурсів.

Практичне значення роботи. За результатами виконаної роботи були зроблені висновки та рекомендації, які мають стати підґрунтям для вдосконалення акцизного оподаткування, шляхом коригування рішень щодо оподаткування.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 4 додатків. Основний текст складає 109 сторінок і включає 7 таблиць та 16 рисунків. Перелік використаних джерел налічує 94 одиниці і розміщений на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У роботі розглядаються теоретичні засади акцизного оподаткування, наукові підходи щодо розуміння його економічної сутності. Досліджено історичні передумови становлення та адміністрування акцизного податку та його місце в системі непрямих податків. У другому розділі проаналізовано практику та проблематику акцизного оподаткування в Україні. Обґрунтовано фінансову роль акцизного податку та виявлено чинники впливу на надходження цього податку за окремими його групами до відповідних бюджетів. У третьому розділі висвітлено зарубіжний досвід акцизного оподаткування та можливості його впровадження в Україні. Запропоновано шляхи вдосконалення акцизного оподаткування в Україні як ключового джерела бюджетних ресурсів.

ВИСНОВКИ

В процесі проведеного дослідження теоретичних засад та практичних аспектів акцизного оподаткування, потенційних викликів подальшого розвитку його розвитку як джерела бюджетних ресурсів зроблено наступні висновки, які полягають у тому числі в рекомендаціях щодо підвищення фінансової і регулятивної ролі акцизного оподаткування.

1. Виділено три основні ознаки акцизного податку. По-перше, це податок на специфічні товари. Це становить основу для юридичної конструкції акцизного податку, де центральне місце займають підакцизні

товари як основний предмет оподаткування. По-друге, акцизний податок не справляється просто за фактом володіння такими товарами, а, наприклад, у зв'язку з їх виробництвом та імпортом. Таким чином, об'єктом оподаткування акцизним податком узагальнено визнаються виробництво та імпорт підакцизних товарів. По-третє, акцизний податок обчислюється на підставі об'єктивних характеристик товарів і встановлюється у вигляді певної суми грошей з одиниці товару або у вигляді відсотка від ціни (вартості) товарів. Ця ознака визначає порядок обчислення акцизного податку, який передбачає застосування адвалорних, специфічних і комбінованих ставок.

Однак визначення акцизного податку як непрямого податку на споживання не відповідає іншим положенням Податкового кодексу України щодо механізму справляння акцизного податку. Податкове законодавство не пов'язує справляння акцизного податку з фактом споживання відповідних підакцизних товарів. Таке визначення також не можна вважати повноцінним у зв'язку з відсутністю законодавчого визначення категорії "непрямих податків".

Обґрунтовано факт того, що акцизним податком обкладаються лише певні групи товарів, свідчить це про те, що його основа не тільки фіскальна, а й регульовальна. "Вибірковість" предмета оподаткування, одна з основних ознак акцизного податку, відзначає його регулятивну функцію, відмінну від інших непрямих податків, зокрема ПДВ. При визначенні сутності акцизного податку важливо враховувати його регулятивний характер.

2. Аналізуючи історичні передумови становлення та адміністрування акцизного податку в Україні, варто відзначити постійні реформи в податкових платежах, зміни контролюючих органів та пошук нових підходів для удосконалення податкового законодавства. Проблема правового регулювання акцизного оподаткування та його гармонізація до стандартів ЄС залишається однією з важливих викликів.

3. На основі міжнародних класифікацій податків (OECD, ЄСР-2010) та урахуванням основних позицій щодо сутності акцизного податку в науковій літературі можна виділити три основні ознаки цього податку. По-перше,

акцизний податок є податком на конкретні товари, що визначає юридичну конструкцію акцизу, де центральне значення мають підакцизні товари як об'єкт оподаткування. По-друге, оподаткування акцизним податком не відбувається просто через володіння такими товарами, а, скоріше, пов'язане із здійсненням певних операцій – виробництвом та імпортом. Таким чином, об'єктом оподаткування акцизним податком є виробництво та імпорт підакцизних товарів. По-третє, акцизний податок обчислюється на основі об'єктивних характеристик товарів і встановлюється у вигляді певної суми грошей за одиницю товару або у вигляді відсотка від ціни (вартості) товарів. Ця ознака безпосередньо визначає порядок обчислення акцизного податку, який передбачає застосування адвалорних, специфічних і комбінованих ставок.

Запропоновано внести визначення акцизного податку в статтю 14 Податкового кодексу України, а саме: акцизний податок – це непрямий податок, що справляється з виробництва та/або імпорту підакцизних товарів. Позначимо, що ознака включення суми податку до ціни товарів повинна бути врахована в загальному визначенні поняття "непрямі податки".

4. Останні роки свідчать про зростання фіскальної та регулюючої ролі акцизного оподаткування в Україні. Збільшення частки надходжень акцизного податку в дохідній частині бюджету вказує на зростання його значущості для фінансової стійкості держави. Одночасно, можливо відзначити певне зниження споживання підакцизної продукції, що може свідчити про ефективність фіскально-регулюючих заходів.

З'ясовано, що відсотковий внесок акцизного податку у доходи Державного бюджету України у період з 2018 по 2023 роки коливався в межах від 12,8% (у 2018 році) до 6,4% (у 2023 році). Така ж ситуація в розрізі ввезених та вироблених в Україні товарів. Найвагомішу частку в структурі надходжень акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів Державного бюджету України у розрізі підакцизних товарів в 2018-2023 роках складають акцизи на тютюн і тютюнові вироби. У середньому за 2018-2023 роки їхня частка становить майже 65%. Акцизне оподаткування

транспортних засобів становить незначну частку в обсязі акцизного податку, зменшуючись від 0,13% в 2018 році до 0,04% в 2023 році. Окрім 2022 року коли їх частка сягає біля 70%

Проблема нелегального обігу сигарет у сучасних умовах набуває загрозливих масштабів, створюючи суттєві ризики для державного бюджету у зв'язку із недоотриманням значної суми коштів від сплати як акцизного податку, так і податку на додану вартість.

У тютюновій галузі - за підсумками 2022 року втрати бюджету складали 19-21 млрд грн на рік, а прогнозні втрати на 2023 рік складають 13 млрд грн.

У 2022 році бюджети понесли збитки в розмірі 20-21 млрд гривень через невиклату податків з тютюнової продукції. Прогнозується, що в 2023 році втрати складуть 15-18 млрд гривень на рік.

Проблема нелегального обігу сигарет у сучасних умовах набуває загрозливих масштабів, створюючи суттєві ризики для державного бюджету у зв'язку із недоотриманням значної суми коштів від сплати як акцизного податку, так і податку на додану вартість.

У тютюновій галузі - за підсумками 2022 року втрати бюджету складали 19-21 млрд грн на рік, а прогнозні втрати на 2023 рік складають 13 млрд грн.

У 2022 році бюджети понесли збитки в розмірі 20-21 млрд гривень через невиклату податків з тютюнової продукції. Прогнозується, що в 2023 році втрати складуть 15-18 млрд гривень на рік.

Акцизний податок на підакцизні товари (продукцію), який надходить до місцевих бюджетів від вироблення в Україні та ввезення на митну територію, включає оподаткування пального. Навіть якщо питома вага акцизів у доходах місцевих бюджетів не є значущою, цей податок відіграє важливу роль у формуванні бюджетного потенціалу місцевих бюджетів.

Прогресивна модель податкового адміністрування, яка базується на партнерстві, може сприяти підвищенню рівня довіри до держави.

Забезпечення відносин взаємної відповідальності, послідовності, прозорості та відкритості, а також стабільність інституційного середовища є важливими чинниками для успішного впровадження та функціонування системи акцизного адміністрування.

5. Виявлено, що на підсумок 2022 року рівень тіньового ринку тютюнової продукції в Україні сягнув 19,9%, що представляє найвищий показник за останні 5 років, згідно з дослідженням міжнародної консалтингової компанії KPMG, повідомляє Європейська Бізнес Асоціація (EBA).

Дослідження показало, що рівень тіньового ринку тютюнової продукції склав 19,9% від загального ринку. Цей негативний тренд на протязі останніх 5 років лише посилюється.

Завершена реформа системи адміністрування акцизних податків повинна стати основою для підвищення ефективності акцизної політики, відповідно до потреб соціально-економічного розвитку суспільства. Важливо забезпечити результативність адміністративних процедур, прозорість та ефективність механізмів збору акцизів, щоб забезпечити оптимальний баланс між фінансовою стабільністю держави та захистом інтересів споживачів.

6. В процесі дослідження зарубіжного досвіду акцизного оподаткування з'ясовано, що для України є перспективним використання здобутків Німеччини та Данії в контексті оподаткування кави, а з Польщі можна взяти досвід щодо акцизного оподаткування напоїв із додаванням цукру та штучних підсолоджувачів. З Угорщини можна застосувати підходи до оподаткування вмісту солі, цукру та кофеїну у різних категоріях їжі. Щодо безалкогольних напоїв, варто долучити досвід Нідерландів, Швеції, Франції, Фінляндії та Бельгії.

Започаткування практики акцизного оподаткування на каву та використання маркерів акцизного податку на нафтопродукти може бути важливими кроками для гармонізації українського законодавства з європейським та удосконалення системи адміністрування акцизного податку.

Перевагами такого запровадження окреслено: охорона здоров'я; фінансові ресурси; маркування нафтопродуктів маркерами акцизного податку; боротьба з контрабандою; підвищення фіскальної ефективності.

Важливо враховувати соціальні та економічні наслідки таких заходів та розробляти їх урізноманітнено, враховуючи інтереси різних сегментів населення та галузей економіки. Запровадження таких практик вимагає ретельного аналізу та діалогу між урядом, бізнесом та громадянським суспільством.

7. Сформовано стратегічні пріоритети податкового регулювання ринку підакцизних товарів можуть включати кілька ключових напрямків: гармонізація з Європейським Союзом; розширення бази оподаткування, ефективне адміністрування та контроль, стимулювання розвитку галузей економіки, стабільне наповнення бюджету, екологічний чинник, уніфікація та спрощення системи адміністрування.

Вжити такі заходи як: гармонізація законодавчої бази (вирівнювання внутрішньодержавних норм із Директивами Ради ЄС щодо акцизного оподаткування); покращення контролю (методів контролю виробництва та обігу підакцизних товарів, впровадження електронних сервісів для автоматизації процесів та забезпечення ефективного податкового контролю); запровадження ефективних заходів для протидії контрабанді підакцизних товарів (підвищення ставок акцизного податку: етапне підвищення ставок акцизу до досягнення рівня оподаткування в Європі; застосування електронних систем та цифрових технологій маркування); збільшення ролі екологічного чинника (врахування екологічних аспектів в практиці акцизного оподаткування, наслідуючи приклад більшості країн Європи); систематизація та уніфікація методологічних підходів (впровадження систематизації та уніфікації методологічних підходів в законодавстві щодо акцизного оподаткування); підвищення фіскальної ефективності (підвищення розміру ставок акцизного податку, спрощення податкових процедур для платників податку, запровадження електронізації документообігу для ефективнішого

адміністрування акцизного податку, встановлення економічно обґрунтованих податкових пільг та посилення контролю за їх цільовим використанням, розширення переліку підакцизних товарів, включаючи товари розкоші та розглядаючи можливість оподаткування витрат маркетингової діяльності виробників алкогольної продукції та тютюнових виробів, включаючи нелегальну та інноваційну продукцію, а також солодкі безалкогольні напої. Це дозволить залучити до оподаткування нові сегменти ринку і підвищити фіскальні надходження).

АНОТАЦІЯ

Мишалова Ю. О., «Акцизне оподаткування в системі формування бюджетних ресурсів», кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою «Управління публічними фінансами», Одеський національний економічний університет.

м. Одеса, 2024 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – акцизне оподаткування та його фіскальна роль. Предметом дослідження є акцизне оподаткування в системі формування бюджетних ресурсів України.

У роботі розглядаються теоретичні засади акцизного оподаткування, наукові підходи щодо розуміння його економічної сутності. Досліджено історичні передумови становлення та адміністрування акцизного податку та його місце в системі непрямих податків. У другому розділі проаналізовано практику та проблематику акцизного оподаткування в Україні. Обґрунтовано фіскальну роль акцизного податку та виявлено чинники впливу на надходження цього податку за окремими його групами до відповідних бюджетів. У третьому розділі висвітлено зарубіжний досвід акцизного оподаткування та можливості його впровадження в Україні. Запропоновано шляхи вдосконалення акцизного оподаткування в Україні як ключового джерела бюджетних ресурсів.

Ключові слова: податок, акциз, акцизний податок, податкова система, непрямі податки, податкові органи.

ANNOTATION

Myshalova Yu. O., «Excise taxation in the system of formation of budgetary resources», qualifying work for obtaining a master's degree in the specialty 072 «Finance, banking and insurance» under the master's program «Public Finance Management», Odesa National University of Economics.

Odessa, 2024

The master's qualification work consists of three sections. The object of the research is excise taxation and its fiscal role. The subject of research is excise taxation in the system of formation of budgetary resources of Ukraine.

The work examines the theoretical foundations of excise taxation, scientific approaches to understanding its economic essence. The historical prerequisites for the formation and administration of the excise tax and its place in the system of indirect taxes are studied. The second chapter analyzes the practice and problems of excise taxation in Ukraine. The fiscal role of the excise tax has been substantiated and the factors influencing the receipt of this tax by its separate groups to the relevant budgets have been identified. The third chapter highlights the foreign experience of excise taxation and the possibilities of its implementation in Ukraine. Ways to improve excise taxation in Ukraine as a key source of budget resources are proposed.

Key words: tax, excise, excise tax, tax system, indirect taxes, tax authorities.